

ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ ՍՈՆԱ (ԵՊԷ)

ԱԶՄԵԹ ԴԱՎՈՒԹՕՂԼՈՒԻ «ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՔ» ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ
ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ԹՈՒՐԿԻԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Թուրքիայի այժմյան արտաքին քաղաքականության գաղափարախոսության հիմնական սկզբունքներն ու տեսությունները մշակել է Թուրքիայի նախկին արտգործնախարար և վարչապետ Ահմեթ Դավութօղլուն (2009-2014 թթ. ԱԳ նախարար, 2014-2016 թթ. վարչապետ)¹: Դավութօղլուն շատ հաճախ անվանում են Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության «ճարտարապետ», «Թուրքիայի Հենրի Քիսինջեր»²:

Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության վերաբերյալ Թուրքիայի նախկին վարչապետի հիմնական գաղափարները և դրույթները տեղ են գտել 2001 թ. հրատարակված «Ռազմավարական խորք» մենագրության մեջ: Նա նշում է, որ 20-րդ դարի վերջին համաշխարհային հարաբերությունների ամբողջ համակարգում տեղի են ունեցել խորքային փոփոխություններ, ինչի հետևանքով արտաքին քաղաքական նախկին տեսությունները և գաղափարախոսությունները արդեն անբավարար են: Դավութօղլուն միջազգային հարաբերությունների կառուցվածքը համեմատում է շախմատի հետ՝ գտնելով, որ ինչպես շախմատում, այնպես էլ համաշխարհային հարաբերություններում կան «խաղացողներ»: Նրանցից ոչ բոլորն են թագավոր, կան նաև այլ խաղացողներ, բայց նրանցից յուրաքանչյուրը «խաղի արդյունքը» փոխելու

¹ Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, մանրամասն տե՛ս Թուրքիայի ԱԳՆ կայքում, <http://www.mfa.gov.tr/ahmet-davutoglu.en.mfa> (Հասանելի է՝ 09.04.2016)

² Parris M., «Davutoğlu Türkiyenin Henry Kissingeri», Türkiye gazetesi, 29.10.2008 <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a391610.aspx> (Հասանելի է՝ 05.04.2016)

Դավութօղլուն «Թուրքիայի Հենրի Քիսինջեր» բնորոշում տվել է Անկարայում ԱՄՆ-ի դեսպան Մարկ Փերրիսը, հետագայում այլոց կողմից այն բազմիցս օգտագործվել է:

³ Հենրի Քիսինջերը ամերիկացի քաղաքագետ և դիվանագիտական գործիչ է, ով 1973-1977 թթ. զբաղեցրել ԱՄՆ-ի պետքարտուղարի պաշտոնը:

իր լծակներն ունի⁴, ըստ այդմ էլ նա առանձնացնում է պետությունների չորս տեսակ՝ գերտերություններ, մեծ տերություններ, տարածաշրջանային պետություններ և փոքր պետություններ:

Դավութօղլուն առաջ է քաշում այն տեսակետը, որ քաղաքակրթական փոխակերպումների արդյունքում Թուրքիայի արտաքին քաղաքականությունը զրկվել է իր ռազմավարական խորքից, և անհրաժեշտ է գտնել ուղիներ այն վերականգնելու համար:

Ըստ նրա՝ Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության թերացումների հիմքում ընկած են երկրի ներքին քաղաքական մշակույթի և արտաքին քաղաքականության միջև գոյություն ունեցող հակասությունները⁵: Ինքնության ճգնաժամը, որը առկա է թուրքական հասարակության մեջ, առաջացրել է հոգեբանական բարդույթ, որի հետևանքով արտաքին քաղաքականություն իրականացնողները երկրի սահմաններից այն կողմ բազմավեկտոր քաղաքականություն վարելուն պատրաստ չեն, ինչն էլ դարձել է ստրատեգիական տեսության թերությունների հիմնական պատճառը⁶: Այսպիսով, Թուրքիայի նախկին վարչապետը արտաքին քաղաքականության հաջողությունը ուղղակիորեն կապում է սեփական քաղաքակրթությանը վերադառնալու և ինքնության ճգնաժամը հաղթահարելու հետ:

Դավութօղլուն, անդրադառնալով Թուրքիայի աշխարհագրական դիրքին, նշում է, որ համաշխարհային հարաբերությունների համակարգում ազդեցիկ դիրք ձեռք բերելու համար Թուրքիան պետք է գործի դնի իր աշխարհաքաղաքական դիրքը⁷: Ըստ նրա՝ Թուրքիան միաժամանակ եվրոպական, ասիական, բալկանյան, կովկասյան, մերձավորարևելյան, միջերկրածովյան երկիր է և միշտ հադիսացել է արևելքն արևմուտքին կապող «կամուրջ»⁸: Հետագայում ավելի զարգացնելով Թուրքիայի՝ կամուրջ հանդիսանալու գաղափարը՝ Դավութօղլուն մերժում է այդ տեսությունը՝ փոխարինելով այն «կենտրոնական երկրի» գաղափարով, այսինքն Թուրքիան պետք է լիներ ոչ թե

⁴ Davutoğlu A., «Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu», 2003, İstanbul, Küre Yayınları, pp. 33-34.

⁵ Davutoğlu A., նշվ աշխ., էջ 57-58:

⁶ Նույն տեղում, էջ 59:

⁷ Նույն տեղում, էջ 118:

⁸ Նույն տեղում, էջ 262:

արժեքները փոխանցող երկիր, այլ և՛ Արևմուտքում, և՛ Արևելքում հավասարաչափ ազդեցություն ունեցող երկիր⁹:

Դավութօղլուն նշում է. «Կամուրջը միայն մեկ գործառույթ է իրականացնում. այն է՝ երկու կողմի միջև կապ ստեղծելն ու մի կողմի արժեքները մյուս կողմ տեղափոխելը: Մինչդեռ, մենք պետք է ձգտենք ներկայանալ Արևելքում որպես արևելյան ինքնությունից չփախչող, այդ ինքնության հետ առերեսվող երկիր, իսկ Եվրոպայում՝ որպես արևմտյան աշխարհայացք ունեցող երկիր, որը դեր կունենա Եվրոպայի սայագայում»¹⁰: Թուրքիան, ունենալով հատուկ ռազմավարական դիրք, վերահսկողություն և ազդեցություն ունի իր հարևանությամբ գտնվող տարածքների վրա, քանի որ գտնվում է միաժամանակ Ասիայում և Եվրոպայում, ինչպես նաև մոտ է Աֆրիկային: Հետևաբար, այդպիսի աշխարհագրական դիրք ունեցող երկիրը չի կարող վարել պասիվ քաղաքականություն¹¹:

Ըստ Դավութօղլուի՝ օսմանյան անցյալի անտեսումը կարևոր բացթողումների պատճառ է դարձել. մասնավորապես՝ նախկին Օսմանյան կայսրության տարածքներում ձևավորված պետություններին ուշադրությունից դուրս թողնելը հանգեցրել է փոխվստահության մթնոլորտի անկմանը: Այնուհետև առաջարկում է լուծել այդ խնդիրը երկու միմյանց զուգահեռ ուղիով. նախ՝ առաջնային համարել տարածաշրջանի անվտանգության և համագործակցության ոլորտում աշխատանքների իրագործումը, ապա՝ տնտեսական ու մշակութային կապերով տարածաշրջանի երկրները կապել Թուրքիային¹²:

Այսպիսով, կարելի է պնդել, որ Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության հիմքում ընկած է տարածաշրջանում և դրան հարակից տարածքներում իր ազդեցության մեծացման սկզբունքը, որի համար Թուրքիան օգտագործում է իր «մեղմ ուժի» լծակները՝ կամուրջ Արևելքի

⁹ Davutoğlu A., «Türkiye merkez ülke olmalı», Radikal, 26.02. 2004, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=107581>, (Հասանելի է՝ 12.04.2016).

¹⁰ Zengin G., «Hoca: Türk Dış Politikası'nda Davutoğlu Etkisi», p. 92.

¹¹ Davutoglu A., «Turkey's Zero Problem Foreign Policy», Foreign Policy Magazine, 20 May 2010, <http://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy/> (Հասանելի է՝ 12.04.2016)

¹² Davutoğlu A., Stratejik Derinlik, p. 93.

ու Արևմուտքի միջև, աշխարհիկ պետություն, մուսուլման բնակչություն, կապիտալիստական տնտեսական ուժ¹³:

Աշխատության վերջում Դավութօղլուն նշում է, որ Թուրքիայի համար այսօր էլ հիմնական խնդիր է ձևավորել մի ստրատեգիական մտածողություն, որը կկարողանա երկրի արտաքին քաղաքականության մեջ լայն կերպով օգտագործել Օսմանյան կայսրության պատմական, մշակութային ժառանգությունը և Թուրքիայի աշխարհագրական առանձնահատկությունները՝ այդպիսով տարածաշրջանում ընդլայնել Թուրքիայի ազդեցությունը¹⁴: Այս առումով, Թուրքիայի արտաքին քաղաքականությունը երբեմն բնորոշվում է որպես «նեօսամնիստական»¹⁵:

Սակայն Թուրքիայի նախկին վարչապետ Ա. Դավութօղլուի համար անընդունելի է «նեօսամնիզմ» տերմինի կիրառումը ԱԶԿ-ի կառավարման շրջանում երկրի արտաքին քաղաքականության բնորոշման համար: Ըստ նրա՝ Թուրքիան, լինելով ժամանակակից պետություն, կարող է դիվանագիտական, տնտեսական, քաղաքական, մշակութային ակտիվ գործունեություն իրականացնել նախկինում Օսմանյան կայսրության մաս կազմած կամ էլ Թուրքիայի համար ռազմավարական նշանակություն ունեցող տարածաշրջանների երկրների հետ, քանի որ դա է պահանջում ժամանակակից դիվանագիտությունը¹⁶:

Ըստ Մարմարա համալսարանի Միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետի գիտաշխատող Բեհյուլ Օզքանի՝ Դավութօղլուի որդեգրած արտաքին քաղաքականության գաղափարախոսության հեն-

¹³ Taspinar Ö., «Turkey's Middle East Policies Between Neo-Ottomanism and Kemalism», Carnegie Middle East Center Number 10 n September 2008, p. 3. http://carnegieendowment.org/files/cmec10_taspinar_final.pdf

¹⁴ Նույն տեղում, էջ 553:

¹⁵ Նշենք, որ Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության գաղափարախոսության ձևավորման վրա իրենց ազդեցությունն են ունեցել Թուրքիայի նախկին նախագահ և վարչապետ Թուրգուօ Օզալը (1983-1989 թթ. վարչապետ, 1989-1993 թթ. նախագահ), նախկին ԱԳ նախարար (1997-2002 թթ.) Իսմայիլ Ջեմը: Արտաքին քաղաքականության տեսության հիմքում ընկած են այս երկու գործիչների գաղափարները, որոնք մշակվել են Դավութօղլուի կողմից:

¹⁶ Davutoğlu A., «Yeni Osmanlılık tabiri kötü niyetli», Hurriyet 29.08.2011, <http://www.hurriyet.com.tr/neo-osmanli-yakistirmasi-kotu-niyetli-18601714> (Հասանելի՝ 13.04.2016).

քը ոչ թե «նեոսամսիզմ» է, ինչպես շատերը բնորոշում են, այլ «պանիսլամիզմ»¹⁷:

Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության գաղափարախոսության վրա Դավութօղլուի ազդեցությունը չի սահմանափակվել միայն «Ռազմավարական խորք» աշխատությամբ: Հետագայում նա շրջանառության մեջ է դնում արտաքին քաղաքականության իրականացման համար անհրաժեշտ նոր մեթոդաբանական սկզբունքներն ու մոտեցումները, որոնք վերամշակվել և 2010 թ. հոդվածի տեսքով հրապարակվել են ամերիկյան հեղինակավոր «Foreign Policy» ամսագրում: Դավութօղլուի Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության գործունեության 5 սկզբունքներն են.

- պետության ներսում անվտանգության և ժողովրդավարության միջև հավասարակշռության պահպանում,
- «զրո խնդիր հարևանների հետ»,
- պրոակտիվ ու կանխարգելիչ դիվանագիտություն,
- բազմակետոր արտաքին քաղաքականություն,
- ութմիկ դիվանագիտություն¹⁸:

Անդրադառնալով «Զրո խնդիր հարևանների հետ» սկզբունքին, նշենք, որ ըստ Դավութօղլուի, երբ Թուրքիան հասնի հարևանների հետ զրո խնդրի մակարդակի, ապա արտաքին քաղաքականությունում մանևրելու լայն հնարավորություն ձեռք կբերի¹⁹: Ըստ նրա՝ Թուրքիան իր արտաքին քաղաքականության հորիզոնները և ազդեցությունը ընդլայնելու համար նախ պետք է կարգավորի և ամրապնդի հարաբերությունները մերձակա ցամաքային ավազանի պետությունների հետ²⁰: Սակայն այս սկզբունքը, ըստ երևույթին, խոշոր հաշվով տվեց միայն որոշակի ժամանակավոր արդյունք, որի պատճառն այն է, որ Թուրքիան փորձում էր լուծել հարևան երկրների հետ խնդիրները իր ցանկություններին և շահերին համապատասխան, այդպիսով՝ միտում ունենալով բարձրացնել տարածաշրջանում սեփական դերը և Թուրքիային տարածաշրջանային առումով ուժային կենտրոն դարձնել, որը

¹⁷ Özkan B., «Davutoğlu, Neo-Osmanlıci değil Pan-İslamist», Taraf Gazetesi, 23.08.2014, <http://arsiv.taraf.com.tr/haber-davutoglu-neo-osmanlici-degil-pan-islamist-162144/> (Հասանելի է՝ 14.04.2016).

¹⁸ Davutoglu A., «Turkey's Zero Problem Foreign Policy», Foreign Policy Magazine, 20 May 2010.

¹⁹ Zengin G., նշվ. աշխ., էջ 88:

²⁰ Davutoğlu A., Stratejik Derinlik, p. 119.

ենթադրում է ոչ թե «զրո խնդիրներ» հարևանների հետ, այլ՝ «զրո բարիդրացիական հարաբերություններ» հարևանների հետ:

Այսպիսով, կարելի է նշել, որ, ԱԶԿ-ի արտաքին քաղաքականության մասին Ահմեթ Դավութօղլուի մշակած տեսականի համաձայն, Թուրքիայի դերակատարումն աշխարհում ընկալում է առավելապես Օսմանյան կայսրության օրինակով, որը նախատեսում է կայսրության նախկին տարածքներում առաջնորդի դերակատարում: Մինևույն ժամանակ Դավութօղլուի տեսականը հիմնվում է իսլամական էթնոտրոն աշխարհընկալման վրա՝ միաժամանակ լինելով նաև ազգայնական, պանթուրքիստական, գլոբալ ու արևմտյան:

SUKIASYAN SONA

(YSU)

THE USE OF AHMET DAVUTOGLU'S THEORY OF "STRATEGIC DEPTH" IN FOREIGN POLICY OF TURKEY

Turkish foreign policy in the period of AKP government has been associated with the name of Ahmet Davutoğlu. As an academic, Davutoğlu has outlined his foreign policy doctrine in several writings, most important of which is his book "Strategic Depth." This article aims to outline Davutoğlu's foreign policy doctrine and its peculiarities.

In his book Davutoğlu elaborates on his strategic vision about Turkey. He argues that Turkey possesses "strategic depth" due to its history and geographic position and lists Turkey among a small group of countries which he calls "central powers". According to Davutoğlu's vision Turkey should not be content with a regional role in the Balkans or the Middle East, because it is not a regional but a central power, hence, it should aspire to play a leading role in several regions, which could award it global strategic significance.